

blumizdavaostvo.rs

ALAN BULOK (1914–2004) bio je engleski historičar, profesor i pisac. Najpoznatiji je po knjizi *Hitler: slika tiranije*, objavljenoj 1952. godine. Bila je to prva sveobuhvatna studija o Adolfu Hitleru, a Tajms ju je opisao kao „neverovatno dostignuće... nenadmašno i posle 40 godina”. Bulok se školovao na Koledžu Vedam, u Oksfordu, a kasnije je u istom gradu bio jedan od osnivača Koledža Svete Katarine, urednik *Harperovog rečnika moderne misli*, predsednik Upravnog odbora Galerije Tejt, poverenik časopisa *Observer*, kao i prorektor Univerziteta Oksford. Godine 1991. objavio je svoje drugo remek-delo na preko 1100 strana, *Hitler i Staljin, uporedne biografije*, za koje je dobio i prestižnu Volfsonovu nagradu za istoriografiju. Bulok je nosilac mnogih priznanja, poput Ordena Legije časti, a 1972. je proglašen za viteza. Iako je imao pravo na titulu „ser”, uvek se potpisivao samo svojim imenom i prezimenom.

b

Alan Bulok

HITLER –
slika tiranije

knjiga I: vođa partije (1899–1933)

edicija

KIKLOPI (knjiga br. 12)

prevod

Dositej Obradović

uredništvo

Aleksandar Šurbatović

Tamara Krstić

Tijana Petković

redakcija prevoda

Miloš Stević

lektura

Lidija Kusovac

korektura

Milica Brkić

Naslov originala i prava

HITLER: A STUDY IN TYRANNY by Alan
Bullock; Copyright © 1962 by Alan Bullock

sadržaj

<i>Predgovor</i>	9
<i>I Godine razvoja 1889–1918</i>	13
<i>II Godine borbe 1919–1924</i>	57
<i>III Godine čekanja 1924–1931</i>	134
<i>IV Meseći pruženih prilika oktobar 1931 – 30. januar 1933</i>	212

I knjiga
PARTIJSKI VOĐA
1899–1933

Ljudi ne postaju tirani da bi se sačuvali od nedaća.

Aristotel, *Politika*

PREDGOVOR

Počinem da pišem ovu knjigu imajući u vidu dva zadatka. Prvi, koji je posledica mnogo toga izjavljenog na Nirnberškom suđenju, jeste da otkrijem kakvu i koliku ulogu je Hitler odigrao u istoriji Trećeg rajha i da li su Gering i drugi optuženi preterivali tvrdeći da je pod nacističkim režimom mogla biti odlučujuća volja jednog jedinog čoveka. To vodi drugom i težem pitanju: ako je slika Hitlera data u Nirnbergu bila u osnovi tačna, kakve su mu onda lične osobine omogućile da najpre stekne, a zatim i održi toliku vlast. Zato sam odlučio da, ukoliko to budem mogao, rekonstruišem tok njegovog života, počevši od rođenja 1889. pa do smrti 1945. Nadam se da će mu to omogućiti da osvetlim jednu od najzagonetnijih i najznačajnijih karijera u savremenoj istoriji.

Iz tog razloga knjiga je napisana u formi istorijske pri-povetke, koja se prekida samo na jednom mestu (u sedmoj glavi), na kom sam pokušao da prikažem Hitlerov lik uoči njegovih najvećih pobeda. Nisam nameravao da pišem istoriju Nemačke niti studiju o vladavini i društvu koje je živelo pod nacističkim režimom. Tema koju sam obradio nije diktatura, nego diktator, odnosno lična snaga jednog čoveka, mada je u najvećem delu razdoblja od 1933. do 1945. njegov život duboko povezan s najvažnijim događajima istorije Trećeg rajha. Do 1934. pažnja je koncentrisana na sredstva pomoću kojih je Hitler učvrstio vlast u Nemačkoj. Posle 1934. Hitler svoju pažnju skreće ka spoljnoj politici i ratu, sredstvu

kojim je nastojao da proširi svoju vlast izvan Nemačke. Kada pak njegov lik tone ispod komplikovane priče o politici i ratu, naročito u periodu između 1939. i 1945, to odgovara Hitlerovom ličnom žrtvovanju privatnog života (koji je štur i nezanimljiv) u korist položaja koji je za sebe stvorio. U poslednjim godinama njegovog života, kada je Carstvo počelo da se raspada, prava priroda ovoga čoveka razotkrila se u svojoj svojoj grozoti.

U normalnim prilikama mora da prođe mnogo vremena pre nego što istoričar uspe da obezbedi onu vrstu dokumentacije koju mu je slučaj pružio za svega nekoliko godina od pada Trećeg rajha. Po završetku rata Nemačka je prestala da postoji kao država i veliki deo njenih tajnih arhiva pao je u ruke pobedničkih saveznika, što predstavlja jedinstven događaj u istoriji jedne velike sile. Isto tako, proces preživelim nemačkim prvacima pred Međunarodnim sudom u Nirnbergu izneo je na svetlo najvažniju dokumentaciju znatno brže nego što bi se to postiglo sistematskim objavljivanjem arhiva, što je sada započeto, ali što nužno zahteva vreme. Slučaj se, isto tako, osmehnuo istoričaru neočekivanom srećom, koju predstavljaju otkrića Čanovog i Gebelsovog dnevnika, zapisnici Čanovih diplomatskih konferencija i mnogobrojna pisma razmenjena između Hitlera i Musolinija.

Međutim, mora se imati na umu da je ovaj materijal ograničen u svom cilju. On je nepotpun i oskudan. On baca more svetla na dva perioda Hitlerove karijere: na godine između 1930. i 1934. i na period između 1938. i 1945, ali nam znatno manje kazuje o ranijim godinama, kao i o periodu od 1934. do 1938. On više obiluje materijalom iz spoljne politike – manje onim o unutrašnjoj organizaciji nacističke diktature, i mogao bi da izazove zabunu u oceni kad se ne bi imalo na umu da je nepotpun. Na primer, slučaj koji je sačuvao zapisnike s Hitlerovih konferencija mogao bi dati pogrešnu sliku o Hitlerovoj strategiji ako se ne bi poklonila

puna pažnja zapisnicima s njegovih vojnih konferencija, koji nam govore nešto sasvim drugo.

Uprkos teškoćama na koje se nailazi prilikom istorijskog proučavanja nekog perioda, može se zaključiti da je materijal koji nam stoji na raspolaganju za proučavanje ovog razdoblja nemačke istorije bogatiji od materijala za proučavanje istog, a možda dobrim delom i ranijih perioda ma koje druge velike sile.

Dopunio sam zapisnike koji su nam na raspolaganju od svršetka rata pažljivim ponovnim čitanjem „Mein Kampfa”, Hitlerovih govora, mnogobrojnog nacističkog propagandnog materijala i dokumenata objavljenih pre 1945. Nedavni memoari ličnosti kao što su dr Šaht, general Guderijan, dr Šmit i drugi pružili su nam novi izvor informacija. Memoari kancelara Fon Papena izašli su isuviše kasno i nisam mogao da ih koristim, ali sam uzeo u obzir njegovo svedočenje u Nirnbergu. Mnogo su mi pomogli svojim radovima i oni koji su pisali pre mene o Hitleru, posebno dr Konrad Hajden, Elizabeta Viskerman, H. R. Trevor Roper i izdavač dela „Govori Adolfa Hitlera” profesor Norman H. Bejns. Izor citata koje navodim uvek se nalazi na dnu strane, a puni bibliografski podaci se nalaze na kraju knjige. Dva zanimljiva izvora s kojima istoričar ne može uvek da raspolaže, a koje sam koristio, jesu nemački filmski žurnali iz onih godina i snimljeni zapisi Hitlerovih govora.

Nema čoveka koji bi mogao napisati istoriju svoga vremena – a možda i nekog drugog vremena – a da pritom ne postane žrtva predrasuda koje proizlaze iz njegovog karaktera i njegovih iskustava. To je neizbežno u radu istoričara. Tako ni ova studija nije pošteđena ovih nedostataka više nego neki drugi pregled događaja iz bliske prošlosti. Ipak, ovu sam knjigu napisao bez nekakvih naročitih ličnih razloga i tendencije da raspravljam o nekom posebno spornom pitanju. Nemam nikakvo prosto objašnjenje za događaje

koje sam opisao; malo je važnijih istorijskih događaja koji su osvetljeni jednostavnim objašnjenjima. Nije mi bila namera ni da rehabilitujem niti da optužujem Adolfa Hitlera. Ako se ne mogu pozivati na objektivnost sudije, nisam uzeo ni ulogu tužioca, a ponajmanje ulogu branioca. Ukoliko bi neka od mojih tumačenja i bila sporna, temelj je čvrst i zasnovan na činjenicama, a one dovoljno govore.

I
GODINE RAZVOJA
(1889 – 1918)

I

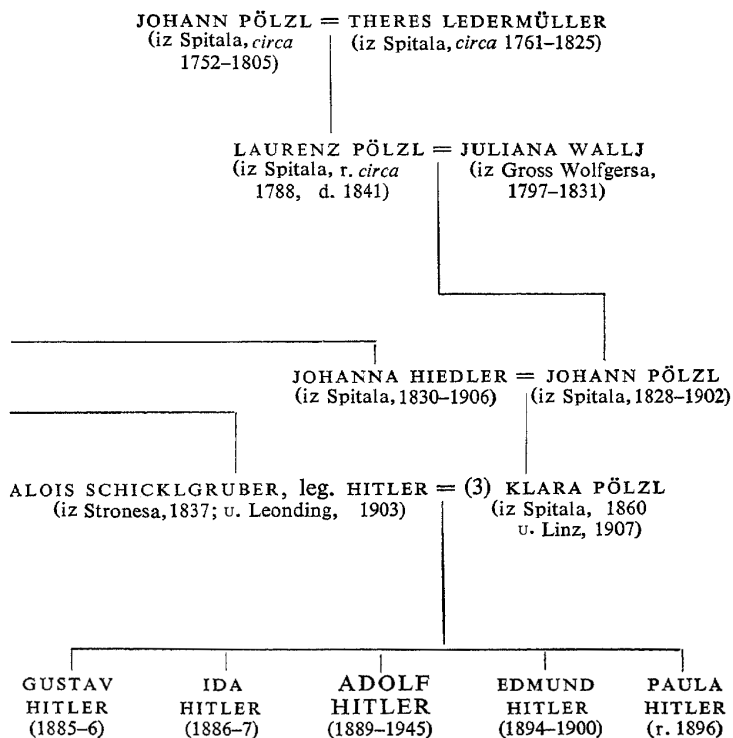
A dolf Hitler je rođen 20. aprila 1889, u 18.30, u gostionici „Gasthof zum Pommer” – u gradiću Braunauu na reci In, koja čini granicu između Austrije i Bavarske.

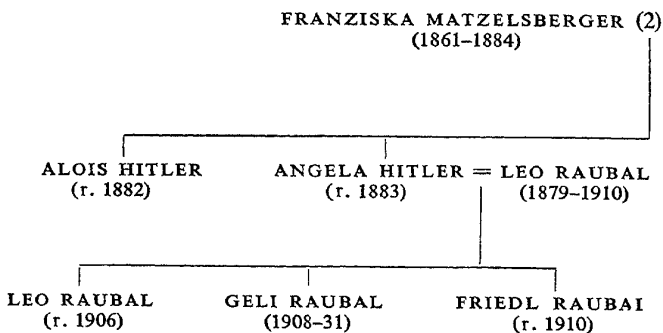
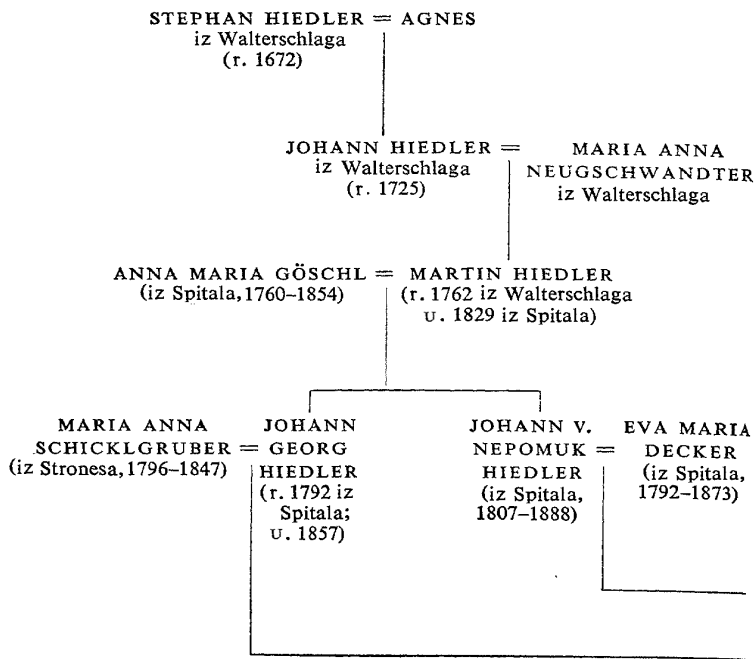
Evropa u kojoj je rođen, i koju će on na kraju razoriti, odavala je u to vreme neobičan utisak čvrstine i postojanosti. Habzburško carstvo, u kome mu je otac bio niži činovnik, preživelo je oluje 60-ih godina 19. veka, poraz od Pruske, kao i prelaz iz starog carstva u dualističku Austrougarsku monarhiju. Habzburgovci, najstariji među velikim vladajućim kućama, nadživeli su Tursku, Francusku revoluciju i Napoleona, bili su vidljiva garancija za kontinuitet. Car Franc Jozef već je proslavio četrdesetogodišnjicu stupanja na presto, a bilo mu je ostalo još više od četvrt veka vladavine.

Tri republike će Hitler razoriti: senžermensku Austriju, Čehoslovačku i Poljsku, koje tada nisu još ni postojale. U centralnoj i istočnoj Evropi vladala su četiri velika carstva: Habzburško, Hoencolerni, Romanovi i Otomansko. Boljševička revolucija i Sovjetska unija nisu se još mogle ni zamisliti. Rusija je još bila „Sveta carska Rusija”. U leto te 1889. godine, Lenjin, budući da je bio u sukobu sa carskim vlastima, dolazi s majkom iz Kazana u Samaru.

Hitlerova porodica i po očevoj i po majčinoj lozi došla je iz Valdvirtela, siromašnog zabačenog seoskog kraja, koji leži

HITLEROVI PRECI

severno od Dunava, nekih osamdeset kilometara severozapadno od Beča, između Dunava i granica Češke i Moravske. U tom predelu, punom brežuljaka i šuma, s malo gradova i slabom železničkom mrežom, živelo je seosko stanovništvo, odsečeno od glavnih arterija austrijskog života. Iz toga kraja, koji obiluje brakovima sklapanim između rođaka, potekao je i Hitler.

To se prezime pojavilo najpre u Valteršlagu, selu u kom je zapisano da se Stiven Hidler rodio 1672. godine (ime je različito i nemarno pisano kao: Hitler, Hiedler, Hütler i Hüttler).

Pradeda budućeg kancelara Martin Hüttler rođen je u pomenutom selu 1762. godine. On se kasnije preselio u obližnje selo Špital, gde je živio do svoje smrti, 1829. godine. Njegov sin Johan Georg Hidler je, izgleda, bio luralica i nikad se nije smirio, već se bavio mlinarstvom u više mesta Donje Austrije. U toku tih lutanja on se u selu Stronsu upoznao sa devojkom Marijom Anom Šiklgruber, s kojom se maja 1842. venčao u Deleršajmu.

Pet godina pre toga, dakle 1837, Marija je rodila vanbračno dete, poznato pod imenom Alojz, kome je, verovatno, otac bio Johan Georg Hiedler, no za to nisu nađeni sigurni dokazi – mada se Johan Georg oženio Marijom 1842, on se nije baš otimao da to dete ozakoni i Alojz je nosio devojačko prezime majke, Šiklgruber, sve do svoje četrdesete godine i odrastao je u selu Špitalu u kući svoga strica Johana fon Nepomuka Hüttlera. Marija je umrla 1847. i Johan Georg se opet pojavljuje skoro trideset godina kasnije. Šestog juna 1876, kao starac od osamdeset četiri godine, on dolazi pred beležnika u gradu Vajtri i tu, u prisustvu svedoka, izjavljuje da je on otac vanbračnog deteta Alojza Šiklgrubera čijom se majkom kasnije oženio.

Ništa nije poznato o životu starca za vreme onih trideset godina, niti o njegovim odnosima sa sinom, kao ni zašto je preduzeo takav korak baš u to vreme. No iste godine,

kasnije, 23. novembra 1876, upravljajući se prema izjavi datoj pred beležnikom u Vajtri, župnik u Deleršajmu je izveo promenu u knjizi rođenih i ime Alojz Šiklgruber zaveo kao Alojz Hitler. Na taj način, od početka 1877. godine, dvanaest godina pre rođenja Adolfa Hitlera, njegov otac preuzima prezime Hitler. Sin nije nikada bio poznat pod drugim imenom osim kao Adolf Hitler, sve dok politički protivnici, 1930. u Beču, nisu počeli da kopkaju po njegovom poreklu i pokušavaju da mu, bez ikakvog opravdanja, prilepe babino devojačko prezime – Šiklgruber.

Kada mu je umrla majka, Alojz je imao svega deset godina i nastavio je život kod strica u Špitalu. Kod jednog rođaka u selu izučio je obučarski zanat, ali izgleda da je nasledio nešto od očeve lutalačke prirode. Umesto da se smiri na jednom mestu, on napušta dom, kreće u potragu za srećom i pošto je neko vreme radio u Beču kao obučar, u osamnaestoj godini stupa u graničare austrijske carinske službe blizu Salcburga. U dvadeset sedmoj godini je unapređen i jedanaest dana posle toga (1864) oženio se Anom Glasl Herer, usvojenom ćerkom jednog carinika.

Narednih šesnaest godina Alojz Šiklgruber je proveo kao carinski službenik u Braunauu i drugim gradovima duž bavorske granice, udaljenim od njegovog zavičaja u Donjoj Austriji. Zaposlenje u svojstvu nižeg činovnika i ženidba činovničkom ćerkom s mirazom značili su korak naviše na društvenoj lestvici. Izgleda da je uspostavio veze sa svojim rodnim selom Špitalom, i to radi nekog nasledstva od strica Johana fon Nepomuka Hitlera. Verovatno je zbog toga oza-konio sebe i promenio prezime.

Pa ipak, brak nije bio plodan. Nije bilo dece. Mesec dana kasnije, on se oženio mladom hotelskom kuvaricom Franciskom Macelberger, koja mu je još pre braka rodila sina, a tri meseca posle venčanja i ćerku Angelu.

Ni u drugom braku Alojz nije bio sretniji. Godinu dana posle ćerkinog rođenja, Franciska je umrla od tuberkuloze. Ovoga puta je čekao i nije se ženio pola godine. Treća njegova žena Klara Pecl bila je dvadeset tri godine mlađa od njega i poticala je iz sela Špitala, iz koga su Hitlerovi vodili poreklo, a u kome su nekad i njeni boravili. Te dve porodice su već preko ženidbe bile u rodbinskim vezama, a sama Klara je bila Alojzova sestričina u drugom stepenu srodstva i unuka onog istog Johana fon Nepomuk Hitlera u čiju su kuću doneli Alojza dok je još bio dete. Ona je čak sa Alojzom i njegovom prvom ženom jedno vreme živela u Braunauu, ali je, kad joj je bilo dvadeset godina, otišla za Beč, gde se izdržavala kao kućna pomoćnica. Moralo je biti pribavljeno biskupsko odobrenje za takav brak između srodnika, ali se Alojz Hitler konačno oženio svojom trećom ženom i 17. maja iste godine rodilo im se prvo dete – Gustav, u Braunauu.

Adolf je bio treće dete iz trećeg braka Alojza Hitlera. Gustav i Ida, koji su bili stariji od njega, umrli su još u detinjstvu; mlađi brat Eduard umro je u šestoj godini života; jedino je Paula, njegova mlađa sestra, izbegla smrt u detinjstvu. Ostalo je takođe dvoje dece iz drugog braka sa Franciskom. To su bili Hitlerov brat po ocu Alojz i sestra po ocu Angela, koja je bila jedina od rodbine s kojom je Hitler održavao prijateljske veze. Jedno vreme mu je vodila domaćinstvo u Berhtesgadenu. Hitler se kasnije zaljubio u njenu ćerku Geli.

Kad se Adolf Hitler rodio, ocu mu je bilo pedeset, a majci dvadeset osam godina. Alojz Hitler ne samo što je bio mnogo stariji od Klare i njene dece već je predstavljao neprijatnog i razdražljivog čoveka. Njegov život, kroz koji su prošle tri žene, od kojih je jedna bila četrnaest godina starija, a jedna dvadeset tri godine mlađa, pa onda jedan razvod braka, sedmoro dece, uključujući i jedno nezakonito i dvoje rođenih neposredno posle ženidbe – sve je to ukazivalo na jedan nezgodan i strastven temperament. Alojz Hitler je,

izgleda, pred kraj života postao ogorčen zbog nekog nasleđstva. Kada se, u pedeset osmoj godini života, 1895, povukao u penziju, nije hteo da se vrati u rodni kraj. Umesto toga, nastanio se u Gornjoj Austriji. Iz Pasaua, grada na nemačkoj granici, koji je Alojzu Hitleru bio poslednje mesto službovanja, porodica se iznenadno preselila u Hafeld am Traum, pa u Lambah, pre nego što se konačno nastanila u Leondingu, seocetu pored samog Linca, iznad ušća reke Traun u Dunav. Ovde je penzionisani carinski službenik u kućici s vrtom proveo preostale godine života.

Iste godine kad mu se otac povukao u penziju, šestogodišnji Adolf je stupio u seosku školu u Fišlhamu, a dve godine kasnije šalju ga u Lambah u staru benediktansku manastirsku školu, gde postaje član pevačkog hora. Jednu godinu je išao u školu u Leondingu, a zatim je 1900. stupio u realku u Lincu. I tu se pokazuje Alojzova ambicija; mada je to dosta koštalo, za njega je slanje sina u gimnaziju predstavljalo važan gest i želeo je da dečak napreduje u životu – da krene očevim tragom – ka činovničkoj stolici. Zlatom oivičena baršunasta kapa i titula *Her Oberoffizial*, na kojoj je pri ophođenju insistirao, predstavljali su za njega visoko postignuće. „Karakteristična gordost čoveka koji se sam probio kroz život”, piše Hitler u svojoj knjizi *Mein Kampf*, „gonila ga je na pomisao da njegov sin treba da izabere isto zvanje i da se, ako to bude moguće, uzdigne u njemu na viši stepen.”¹

Uprkos hagiografiji, koju su pisali nacisti, u životu Hitlera kao dečaka nije bilo ničega osobitog. U školi se držao dobro i provodio je po poljima i šumarcima oko Trauna dosta vremena u igri sa decom. Opisuju ga kao vođu u igri – što može, ali ne mora da bude istinito. Sve dok nije kao jedanaestogodišnji dečak pošao u realku u Lincu, u njegovom životu

1 *Mein Kampf*, str. 21. U ovoj knjizi se pozivam na neprerađeno izdanje iste knjige Džemsa Murlija (Hunt & Blachett, London 1939). Prim. aut.

nije bilo nikakvog naročito zanimljivog događaja. Ali tada je izbio sukob između dečaka i šezdeset godina starog oca! Hitlerov lični prikaz o tome u knjizi *Mein Kampf* predstavlja svađu koja je nastala zbog nesporazuma oko njegove buduće karijere:

„Nisam hteo da budem državni sluga. Nikakvo naganje i nikakve stroge opomene nisu mogli slomiti moje protivljenje... Jednog dana mi je postalo jasno da treba da budem slikar, hoću da kažem – umetnik... Otac je bio bez reči: 'Slikar? Umetnik?' – vikao je, pitajući se da li sam pri sebi. Mislio je da nije dobro čuo moje reči, ili da je pogrešno razumeo šta sam rekao. Ali kad sam mu objasnio svoju želju i kad je video kako ja to ozbiljno uzimam, on mi se suprotstavio onom čvrstom odlučnošću koja je bila karakteristična za njega... 'Umetnik! Dok sam ja živ, nikada!'... Kod toga je naša borba ostala 'pat'. Otac nije hteo da napusti to svoje 'nikada', a ja sam postajao sve čvršći u svome 'ipak'.

Kada je starac pokušao da se pozove na svoj roditeljski autoritet, dečak je (prema njegovoj kasnijoj izjavi) tvrdoglavo ćutao i svome ocu vratio milo za drago odbivši da se ma čime bavi izuzev onim što ga je zaista interesovalo. „Mislio sam da će otac, kada mu jednom postane jasno da u realci nisam napredovao, biti primoran da me pusti da krenem srećnom pozivu o kojem sam maštao.”²

Moguće da je ovo istinit prikaz događaja; Hitlera nikad nije napustila neostvorena ambicija da postane umetnik. No isto je tako moguće da je ovo pokušaj da se objasne dve neprijatne činjenice zbog kojih je Hitler osećao izvesnu zabunu kada je započeo rad na svojoj autobiografiji 1924 – činjenica da je bio u rđavim odnosima sa ocem i činjenica da se po odlasku u Linc, u realku, pokazao tako slabim učenikom da se morao premestiti u drugu školu, gde na kraju nije uspeo

2 *Mein Kampf*, str. 21–22. Prim. aut.

da dobije izlazno svedočanstvo – neuspeh koji ga je dugo bolelo i za koji je često nalazio oduške u podsmehu na račun „školovane gospode” s njihovim diplomama i svedočanstvima. Jednostavnije je možda objašnjenje da je Hitlera, kada je odbio da dà obećanje, razočarani otac (čiji su stariji sinovi već bili u zatvoru) prokleo i da mu Hitler, koji je nasledio nešto od očevog samovoljnog temperamenta, nije ostao dužan pa mu je prkosio. Čak i u *Mein Kampf*u on jedva uspeva da prikrije mržnju prema ocu i buntovničko raspoloženje prema vlasti. Krajem prve godine školovanja u Lincu on nije pokazao zadovoljavajući uspeh, tako da se kasnije morao preseliti u državnu realku grada Štajera, nedaleko od Linca. Napustio je zauvek školu septembra 1905. godine, bez polaganja završnog ispita i sa svedočanstvima koja su retko kad ocenjivala njegov rad ocenom iznad „dovoljan”, njegovo poznavanje nemačkog kao nedovoljno, a njegove pismene radove kao nezadovoljavajuće.

No tada mu je otac bio mrtav. Bolovao je neko vreme od bolesti pluća i izjutra 3. januara 1903, dok je izvodio uobičajenu jutarnju šetnju, odjednom se srušio na zemlju i umro u obližnjoj gostionici. U lekarskom uverenju piše da je smrt nastupila usled izliva krvi u pluća. Udovica, kojoj je tada bilo svega četrdeset dve godine, preselila se u Urfar, predgrađe Linca koje se nalazilo severno od Dunava. Tu je mirno živela sa dvoje dece: Adolfom i Paulom, izdržavajući se od penzije i ušteđevine bivšeg carinskog službenika. Izgleda da je Klara Hitler pokušala da ispuni želju svog muža pa je, pomoću rođaka iz Špitala, ostavila sina u školi još dve i po godine. A zatim, kad mu je bilo šesnaest godina, Adolf Hitler se razboleo. Pluća su mu bila načeta pa su ga poslali u Špital, gde je ostao kod majčine sestre Terezije Šmit. On u *Mein Kampf*u kaže da je ta bolest bila razlog što je napustio školu; verovatno je tome doprinelo i pomanjkanje uspeha u učenju. U svakom slučaju, majka, koja ga je razmazila, dala se lakše